

OPSERVATORIJA ZA ILEGALNE EKONOMIJE U JUGOISTOČNOJ EVROPI

BILTEN RIZIKA

IZDVAJAMO IZ SADRŽAJA

1. Senka planine: organizovani kriminal oko zimskog centra na Jahorini.

U skijalištu na Jahorini, nadomak Sarajeva, tokom zime 2020.-2021. godine bilo je gužve, uprkos pandemiji Kovida 19. Ova planina je poznata po tome što su se na njoj održale Zimske olimpijske igre 1984. godine. Devedesetih godina, posle rata u Bosni i Hercegovini, područje Jahorine spadalo je u nerazvijene i bilo je poznato kao skrovište kriminalaca. Danas je to mesto gde gde kriminalci visokog profila provode vreme i gde korumpirani zvaničnici žele da ulože ili operu svoj novac. U ovom članku se razmatraju razlozi zbog kojih je Jahorina postala neočekivano žarište kriminala i korupcije.

2. Na jadranskoj obali, kokainska euforija zahvatila je i banane

Veći broj akcija u kojima je zaplenjena velika količina droge u Hrvatskoj i Albaniji tokom proteklih nekoliko meseci ukazuje na to da je jadranske luke zahvatio kokainski cunami. Veći deo droge se transportuje u kontejnerima koji prevoze banane iz Latinske Amerike u Evropu. Dok je potrošnja kokaina na Zapadnom Balkanu relativno niska, ove zaplene - kao i prethodni trendovi - pokazuju da su luke u Albaniji, Hrvatskoj i Crnoj Gori važne ulazne tačke za protok kokaina u Evropu. Veće zaplene mogu ukazivati na efikasnije sprovođenje zakona, ali takođe i na narušenost takozvane „ekonomije zaštite“, koja omogućava promet droga. Ovaj članak se bavi nedavnim nizom velikih zaplena i razmatra šta bi moglo stajati iza njih.

3. Digitalne opasnosti: znakovi upozorenja iz Severne Makedonije

Sve više ljudi se povezuje na Internet radi komuniciranja, kupovine i traženja informacija, gde često postaju meta predatorskog i kriminalnog ponašanja. Ovaj trend se ubrzao tokom pandemije Kovida 19, a posebno su ranjivi mladi. Krajem januara 2021. godine, policija u Severnoj Makedoniji razbila je grupu od više od 7.000 ljudi koji su koristili aplikaciju za razmenu poruka Telegram da bi delili eksplicitne slike i video zapise žena i devojčica. Ovo je drugi put u dve godine da je ta grupa razbijena. Slični slučajevi su u martu zabeleženi i u Srbiji, kada je nekoliko prestupnika uhapšeno zbog razmene pedo-pornografskog materijala. Kao što se razmatra u ovom članku, takvi slučajevi prikazuju rastuće opasnosti od tehnološki potpomognutog kriminala, uključujući sajber zastrašivanje, seksualno iskorišćavanje i iznuđivanje na Zapadnom Balkanu, kao i izazove sa kojima se suočavaju snage reda.

4. Kriminalne grupe sa Zapadnog Balkana u Grčkoj.

Poslednjih godina Grčka je postala scena za širok spektar nezakonitih aktivnosti koje su sprovodile kriminalne grupe sa Zapadnog Balkana. Njene luke i blizina Zapadnog Balkana čine je atraktivnom ulaznom tačkom za krijumčarenje kokaina, a takođe je i tržište i tranzitna zemlja za kanabis koji se švercuje iz Albanije. Od 2015. godine, Grčka je i ključni prolaz za krijumčarenje migranata, posebno u Severnu Makedoniju i Albaniju. Ovaj članak pokazuje da je Grčka još jedan primer koji pokazuje kako se transnacionalni pipci kriminala šire sa Zapadnog Balkana preko celog sveta.

5. Iskopavanje oružja iz prošlosti Albanije.

U aprilu 2021. godine, Albanija je izvršila dve velike zaplene oružja u glavnom gradu, Tirani. Veći deo oružja datira iz vremena kada su opljačkani arsenali tokom građanskih nemira u zemlji 1997. godine. Veruje se da je velika većina ubistava povezanih sa organizovanim kriminalom koja su se dogodila u Albaniji od 1997. godine počinjena oružjem ukradenim iz starih arsenala. U ovom članku se razmatra nasleđe tog problema i navodi se šta albanska vlada radi po tom pitanju.

6. Community Building Mitrovica: Otvorena vrata za mladi svet.

Više od 20 godina nakon rata na Kosovu, Mitrovica je i dalje podeljeni grad sa zajednicom kosovskih Albanaca koja se nalazi u južnom delu i zajednicom kosovskih Srba u severnom delu grada, odvojenih rekom Ibar. Tenzije između zajednica se nastavljaju, a vladavina prava je slaba. Stoga to područje i dalje ima reputaciju utočišta za organizovani kriminal. Community Building Mitrovica je nevladina organizacija koja radi sa mladima u gradu kako bi povećala njihovu otpornost na organizovani kriminal. U našoj redovnoj seriji predstavljanja rada takvih organizacija razgovaramo sa dvoje lidera ove inicijative.

O OVOM BROJU

Dobrodošli u sedmi broj Biltena rizika koji je izdala Opservatorija ilegalnih ekonomija u jugoistočnoj Evropi Globalne inicijative protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (GI-TOC).

Žarište koje analiziramo u ovom broju nema mnoge karakteristike uobičajenih lokacija koje razmatramo, a to su socijalno-ekonomska ranjivost, strateško mesto duž krijumčarskih ruta ili slabo upravljanje. Naprotiv, Jahorina i njeno poznato skijalište popularno su odredište u blizini Sarajeva, koje je pravi magnet za kriminalce na odmoru, kao i za korumpirane zvaničnike u potrazi za profitom.

U prvom kvartalu 2021. godine u jadranskim lukama zabeleženo je nekoliko akcija u kojima je zaplenjena velika količina droge. Posmatramo protok kokaina iz Latinske Amerike u Zapadnu Evropu kroz Zapadni Balkan i razmatramo na šta bi porast zaplena mogao da ukazuje.

Zahvaljujući povećanoj digitalizaciji, kao i pandemiji Kovida 19, sve više ljudi troši vreme i novac na mreži. Ovo je praktično, ali je i potencijalno opasno: podaci se mogu ukrasti ili iskoristiti; platforme za igranje i društveni mediji zloupotrebljavaju se u svrhe vrbovanja dece za seksualno uznemiravanje i eksploataciju; a mladi ljudi su podložni štetnom i nasilnom sadržaju, sajber zastrašivanju i radikalizaciji. Analiziramo znakove upozorenja u Severnoj Makedoniji, kao i mere preduzete za rešavanje ove pretnje. U maju 2021. godine, GI-TOC će objaviti iscrpni izveštaj o komercijalnoj seksualnoj eksploataciji dece na Zapadnom Balkanu.

Oslanjajući se na vodeću publikaciju inicijative GI-TOC „Transnacionalni pipci: globalna žarišta organizovanog kriminala na Zapadnom Balkanu”, povremeno se osvrćemo na druge zemlje koje nisu obuhvaćene tim izveštajem. U ovom broju razmatramo aktivnosti kriminalnih grupa sa Zapadnog Balkana u Grčkoj, posebno trgovinu drogom i krijumčarenje migranata.

Albanska policija je 1. aprila 2021. godine izvela dve operacije koje su rezultirale zaplenom velike količine vojnog oružja i municije, uključujući snajperske puške, protivtenkovsko oružje, automatske puške Kalašnjikov, tihe pištolje, policijske i vojne radio skenere, municiju i eksploziv. Prema navodima policije, ovaj arsenal je bio na prodaju i bio je izvor oružja koje se koristilo za naručena ubistva poslednjih godina. Posmatramo nasleđe više od pola miliona komada oružja koje je opljačkano iz arsenala tokom građanskih nemira 1997. godine i korake koje albanska vlada preduzima u rešavanju ove opasnosti.

U okviru naše redovne serije koja predstavlja rad organizacija civilnog društva na jačanju otpornosti na organizovani kriminal na Zapadnom Balkanu, razgovaramo sa dvoje lidera nevladine organizacije Community Building Mitrovica o njihovom radu u podeljenoj opštini Mitrovica na severu Kosova.

Kao i uvek, rado prihvatamo moguće doprinose Biltenu rizika. Ako imate predlog za priču ili želite da nam pošaljete povratne informacije, kontaktirajte Kristina. Amerhauser@globalinitiative.net.

SLIKA 1 Područje Jahorine u Bosni i Hercegovini.

1. Senka planine: organizovani kriminal oko zimskog centra na Jahorini.

Jahorina se nalazi 28 kilometara od Sarajeva i poznata je kao planina gde su održane Zimske olimpijske igre 1984. godine. To je popularno skijalište; turisti su hrlili na njegove padine čak tokom pandemije Kovida 19 u zimu 2020–2021. godine. Ali čini se da i područje oko Jahorine privlači kriminalce. Najnoviji slučaj se desio 12. februara 2021. godine, kada su u gradu uhapšena tri člana škaljarskog klana zbog sumnje da su planirali ubistvo šefa suparničkog kavačkog klana. Šta ovo područje čini tako privlačnim za organizovani kriminal i korupciju?

Na prvi pogled ne izgleda da bi Jahorina trebalo da bude ranjiva u pogledu organizovanog kriminala. Ovo savremeno odmaralište ima dobru reputaciju, dobro održavane sadržaje i ponosnu istoriju kao olimpijski centar. Ali sama činjenica da se ovo odmaralište smatra retkim draguljem u ekonomski depresivnom regionu čini ga privlačnim za korumpirane zvaničnike, kao i za turiste.

Istraživački novinari izveštavali su o nepravilnostima u procesima nabavki, privatizacije, izgradnje i obnove unosnih infrastrukturnih projekata u regionu.¹ Veliki deo javnog novca - najmanje 55 miliona evra u poslednjih pet godina - takođe se slivao u to područje, ne uvek na transparentan način.² Javljano je da su lokalni zvaničnici iz okolnih opština Pale i Istočno Novo Sarajevo, kao i zvaničnici iz vlade Republike Srpske, učestvovali u kupovini zemljišta i objekata, izgradnji infrastrukturnih objekata (poput žičara) i u nabavci opreme za hotele.³ Ovo područje je magnet i za strana ulaganja; neki od glavnih građevinskih projekata navodno su atraktivni za pranje novca.⁴ Možda nije ni čudo što se opštine Pale i Istočno Novo Sarajevo prepiru oko toga ko kontroliše unosne poreske prihode sa Jahorine.⁵

Ulaganja i poboljšanja na području Jahorine su dobrodošla, jer je područje razoreno u ratu devedesetih, na primer tokom opsade Sarajeva. U postkonfliktnom okruženju, područje oko Jahorine, uključujući Pale, Istočno Novo Sarajevo i Sokolac, patilo je od slabog socijalno-ekonomskog razvoja, loše infrastrukture i slabe uprave. To je, u kombinaciji sa relativno nezgodnim terenom, učinilo ovo područje ranjivim na organizovani kriminal na lokalnom nivou, a i načinilo od njega mesto za kriminalce (uključujući ratne zločince), koji na tom području mogu da se kriju ili da planiraju svoje operacije.

Čini se da je ovo dovelo do izrazito negativnih posledica. Između 1998. i 2008. godine, na području Jahorine dogodilo se 14 ubistava, za koja se sumnjalo da su rezultat sukoba među kriminalcima, ali je samo mali broj njih rešen. Ne samo da je u toj deceniji u regionu ubijen veći broj visokih službenika organa reda, već je i nekoliko civila stradalo od ruke profesionalnih ubica.⁶

Nedavna hapšenja pokazuju da područje Jahorine ostaje magnet za kriminalce. U julu 2020. godine, čovek iz Crne Gore po imenu Nikola Ivović uhapšen je na Palama pod sumnjom da je počinio ubistvo u Herceg Novom.⁷ U avgustu 2020. godine policija u Istočnom Sarajevu uhapsila je čoveka za koga se veruje da je član škaljarskog klana, zajedno sa još pet državljana Srbije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine.⁸ U martu 2021. godine na Jahorini

je uhapšen Slobodan Milutinović (poznat kao „Sloba snajper“) iz Novog Sada u Srbiji.⁹ I, kao što je pomenuto, 12. februara 2021. godine, tri člana škaljarskog klana uhapšena su zbog planiranja atentata na vodeću ličnost suparničkog kavačkog klana, Radoja Zvicera (koji je preživio pokušaj atentata u Kijevu u maju 2020. godine). Zvicer je u skijalištu navodno bio na odmoru sa porodicom.

Postoje i druge naznake kriminalnih aktivnosti na tom području. Policija je u nekoliko navrata plenila oružje i drogu tokom racija na Palama i u Istočnom Sarajevu.¹⁰ A 2018. godine uhapšen je muškarac zbog omogućavanja krađe oružja iz kasarne Oružanih snaga Bosne i Hercegovine na Palama. Prema optužnici, muškarac, koji je radio u kasarni, uzeo je 27 optičkih nišana za puške i dva prigušivača i prodao ih pripadnicima kriminalnih grupa u blizini Sokoca.¹¹

Od 2004. godine na tom području se razvilo nekoliko organizovanih kriminalnih grupa, posebno oko Istočnog Sarajeva. Bili su umešani u krađu automobila, trgovinu drogom i iznude. Kako su njihovo bogatstvo, moć i ugled rasli, oni su prali svoj novac kroz lokalnu privredu i koristili su svoju moć da utiču na lokalne političare, članove policije i medije. Niz dobro koordinisanih operacija sprovođenja zakona, kodnih naziva Jahorina, Kargo i Lutka, rezultirao je razbijanjem nekoliko organizovanih kriminalnih grupa tokom 2013. godine.¹²

Ekosistem kriminala i korupcije oko Jahorine pokazuje nasleđe novije istorije Bosne i Hercegovine, kao i iskušenja korupcije. Ali takođe ilustruje evoluciju kriminala u zemlji; od područja postkonfliktno nestabilnosti do ekosistema organizovane korupcije gde rame uz rame stoje politički, poslovni i kriminalni akteri. Za razliku od devedesetih, čini se da je područje Jahorine sada mesto na kome kriminalci visokog profila više vole da se druže, a ne da se kriju - i u koje korumpirani zvaničnici žele da ulažu, umesto da ga zanemaruju. Ostaje nam da se nadamo da će u budućnosti ovaj region privlačiti manje ozloglašenu klijentelu i povratiti pozitivnu pažnju i ugled koje je područje Jahorine uživalo 1984. godine tokom Zimskih olimpijskih igara.

2. Na jadranskoj obali, kokainska euforija zahvatila je i banane

Veći broj akcija u kojima je zaplenjena velika količina droge u Hrvatskoj i Albaniji tokom proteklih nekoliko meseci ukazuje na to da je jadranske luke zahvatio kokainski cunami. Veći deo droge se transportuje u kontejnerima koji prevoze banane iz Latinske Amerike u Evropu. Dok je potrošnja kokaina na Zapadnom Balkanu relativno niska, ove zaplene - kao i prethodni trendovi - pokazuju da su luke u Albaniji, Hrvatskoj i Crnoj Gori važne ulazne tačke za protok kokaina u Evropu.¹³

Ovo pokazuje kako su se organizovane kriminalne grupe sa Zapadnog Balkana u protekloj deceniji aktivno uključile ne samo u distribuciju kokaina na Zapadnom Balkanu i u EU, već i u organizovanje velikih pošiljaka kokaina direktno iz Latinske Amerike.¹⁴ Neke od ovih pošiljki odlaze u luke Zapadne Evrope, Crnog mora ili Grčke, ali druge dolaze na Zapadni Balkan kontejnerskim brodovima.

Krajem marta 2021. godine u luci Ploče u južnoj Hrvatskoj otkriveno je više od pola tone kokaina vrednog oko 50 miliona evra skrivenog u kontejneru s bananama. Ovo je bila najnovija i najveća zaplena nekoliko pošiljki kokaina koje su stigle preko Ploče.

U junu 2020. godine u Bačini kod Ploča iz putničkog vozila zaplenjeno je 25 kilograma kokaina visoke čistoće; uhapšen je vozač automobila, italijanski državljanin.¹⁵ Posledično je izvršeno više hapšenja u Hrvatskoj i u Italiji. Prema navodima policije, ova grupa je prokrijumčarila najmanje 146 kilograma kokaina.¹⁶

U martu 2021. godine, policija u Dubrovniku izložila je skoro 73 kilograma zaplenjenog kokaina visoke čistoće.¹⁷ Kokain je pronađen i u kontejneru punom banana uvezenih iz Južne Amerike.¹⁸

Ploče se smatraju ranjivim jer se tu banane uvoze u velikom obimu - oko 1.200 kontejnera godišnje - a kapaciteti za proveru su mali. Ovo bi uskoro trebalo da bude rešeno nedavnim ulaganjem u mobilni rendgenski uređaj.¹⁹

U prošlosti su u luci Rijeka na severu Hrvatske izvršene velike zaplene droge. U januaru 2017. godine, 478 kilograma kokaina izvađeno je iz kontejnera koji je stigao iz Perua.²⁰

U okviru zajedničke akcije sa italijanskom i slovenačkom policijom, kontejner je ponovo zatvoren, a zahvaljujući kontrolisanoj isporuci, kasnije je izvršeno nekoliko hapšenja, uključujući osumnjičene lidere iz regije Kalabrija u Italiji.²¹ Još hapšenja u vezi sa ovom zaplenom izvedeno je u februaru 2021. godine.²²

U martu 2018. godine, u riječkoj luci, policija je zaplenila 100 paketa kokaina pronađenih u kontejneru u kome se nalazilo 20 tona mešanog metalnog otpada. Kokain je kupljen u Panami, a zatim je otpremljen u Hrvatsku. Izvedeno je nekoliko hapšenja, posebno ljudi iz Hrvatske i Slovenije, uključujući Stjepana Prnjata, hrvatskog državljanina poreklom iz Zenice u Bosni i Hercegovini, poznatog kao hrvatski Eskobar.²³ Tokom istrage, policija je pronašla mrežu zagrebačkih kompanija koje su uvozile kokain u kontejnerima sa voćem i sa otpadnim metalima.²⁴

Ploče i Rijeka nisu jedine luke na Jadranu koje su preplavljene kokainom. Niže niz obalu, u Crnoj Gori, luka Bar je u prošlosti bila zloglasno mesto za ulazak droge. Na primer, u junu 2014. policija je zaplenila 250 kilograma kokaina koji je u Bar prebačen iz Ekvadora u kontejneru sa bananama.²⁵ Između 2015. i 2019. godine, najmanje u tri navrata, više od 30 kilograma kokaina otkriveno je u kontejnerima poreklom iz Južne Amerike.²⁶ U aprilu 2019. godine crnogorske vlasti zaplenile su 50 kilograma droge na brodu za pomorsku obuku u luci Tivat.²⁷

U Albaniji je luka Drač čvorište krijumčarenja droge. U toj luci je 10. aprila 2021. godine zaplenjeno 143 kilograma kokaina u kontejneru punom banana. Kontejner je potekao iz Ekvadora i putovao je preko luke Đoja Tauro u Italiji koju kontroliše mafija. Nekoliko dana ranije, 1. aprila, u luci Drač takođe je zaplenjeno 49 kilograma kokaina, ponovo iz kontejnera koji je dolazio iz Ekvadora. Ove dve zaplene gotovo 200 kilograma kokaina u prvom tromesečju 2021. premašila su celokupnu količinu kokaina zaplenjenog u Albaniji 2019. i 2020. godine zajedno. Tokom 2018. godine u luci Drač zaplenjeno je rekordnih 613 kilograma kokaina u pošiljci banana koja je stigla iz Kolumbije.

U Albaniji, kao i u Hrvatskoj i Crnoj Gori, uhvaćen je vrlo mali broj ljudi koji su naručivali pošiljke kokaina. Administratori kompanija za uvoz voća obično tvrde da nisu znali da se kokain krije u istim kontejnerima gde su bili njihovi proizvodi. Tehnički je to sasvim moguće ako kriminalci imaju pristup kontejnerima nakon što je voće spakovano u njih, a pre nego što su utovareni na brodove.²⁸

Ali šta nam ove zaplene govore? Da li kroz region prolazi više kokaina nego ranije? Latinoamerička ponuda i evropska potražnja su sigurno velike. Da li sprovođenje zakona postaje efikasnije? To bi mogao biti jedan od činilaca, jer zemlje poput Hrvatske i Albanije, na primer, blisko saraduju sa bilateralnim partnerima ili EUROPOL-om, a policija postaje efikasnija u razbijanju sistema šifrovanih poruka. Takođe može ukazati na efikasniji rad policije na osnovu obavestajnih podataka i obezbeđenje kontejnera u ključnim lukama.

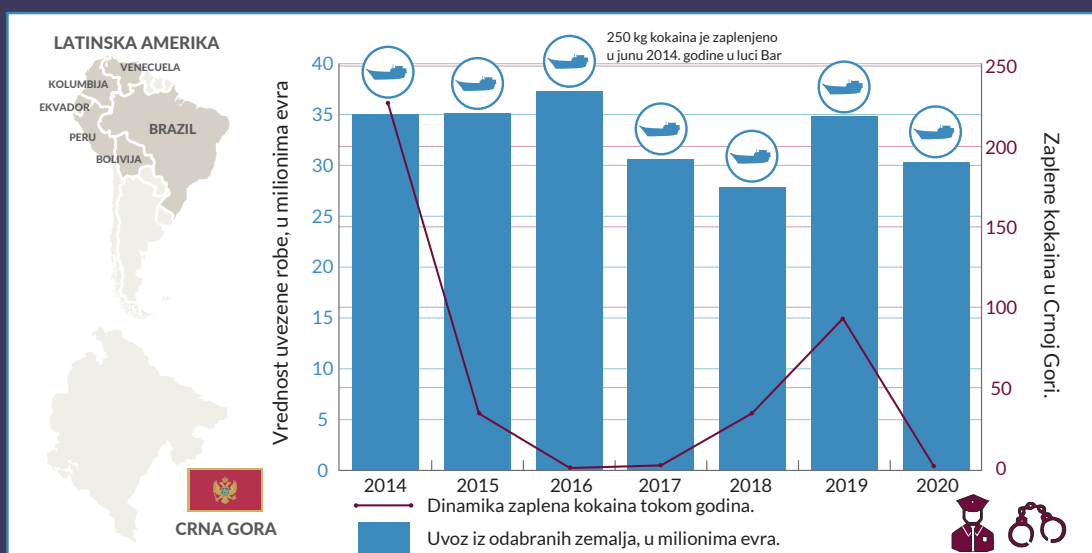
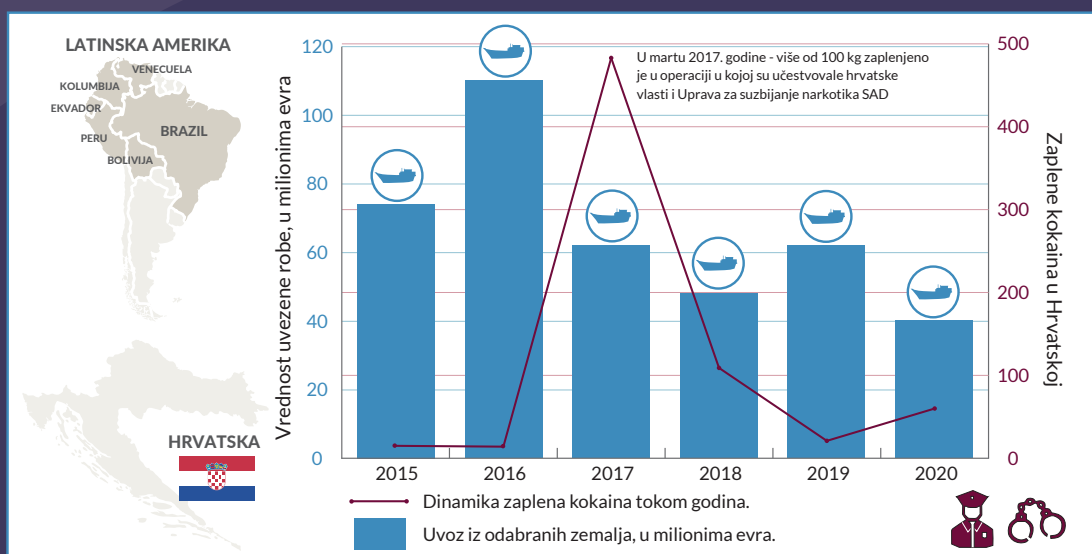
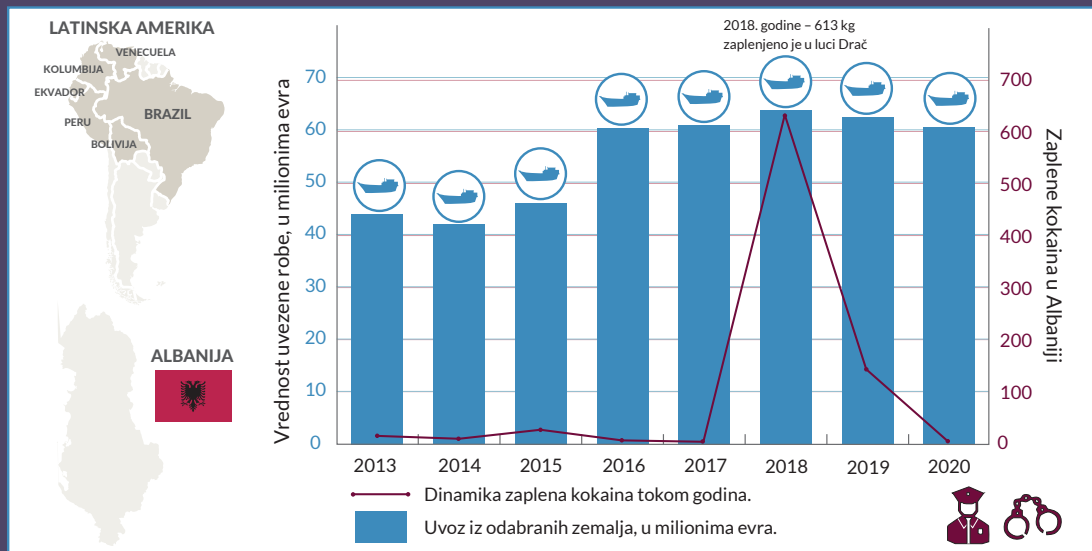
Ali porast zaplena, kao i sve veći broj medijski praćenih hapšenja u nekim zemljama regiona, takođe mogu ukazivati na rupe u sistemu zaštite koje su omogućavali kriminalnim grupama sa Zapadnog Balkana da u prošlosti rade nekažnjeno. Trgovina drogom na Zapadnom Balkanu, kao

i drugde, zavisi od političke zaštite, koja (uz određenu cenu) omogućava mehanizmu krijumčarenja da nesmetano radi: nasilje se kontroliše i proizvod se kreće bez prepreka. Mali broj zaplena, kao i ograničene količine nasilja, sugerišu efikasno tržište. Takve zaštitne mreže često se formiraju u kontekstima u kojima tokovi velike vrednosti (kao što su tokovi droge) prolaze kroz područja sa slabom ili korumpiranom upravom i mogu uključivati visok stepen saučesništva državnih aktera, članova bezbednosnih službi ili policije i lučkih službenika.²⁹ Ako ključni politički pokrovitelj umre ili napusti funkciju, tada se ruka zaštite podiže i organi reda mogu da rade svoj posao. Zaplene stoga mogu ukazivati na to da se „ekonomija zaštite“ narušava. Takođe mogu ukazivati na veću konkurenciju na tržištu jer grupe traže nove rute i saveznike, ili šalju dojavu da bi druge krijumčare izbacile iz posla.

Očigledno je da lokdaun nije uticao na saobraćaj kontejnera, u Evropi postoji velika potražnja za kokainom, a jadranske luke smatraju se ulaznim tačkama relativno niskog rizika. Ali možda porast zaplena i hapšenja ukazuje i na neke tektonske promene na kriminalnim tržištima i „ekonomijama zaštite“ na Zapadnom Balkanu.

Zaplena 143 kilograma kokaina u luci Drač 10. aprila 2021. godine tokom policijske operacije kodnog naziva „El Mehor”.
Fotografija: Albanska državna policija

SLIKA 2 Zaplene kokaina u Albaniji, Hrvatskoj i Crnoj Gori, 2013–2020.

3. Digitalne opasnosti: znakovi upozorenja iz Severne Makedonije.

Krajem januara 2021. godine, policija u Severnoj Makedoniji razbila je grupu od više od 7.000 ljudi koji su koristili aplikaciju za razmenu poruka Telegram da bi delili eksplicitne slike i video zapise žena i devojčica.³⁰ Na forumu poznatom kao „Javna soba” (kreiranom 2019. godine), članovi su delili pornografski sadržaj i pedo-pornografski materijal, uključujući gole slike tinejdžerki iz lokalne zajednice. Materijal je prethodno hakovan, kraden, fotošopovan ili na drugi način pribavljan na nezakonit način, zajedno sa ličnim podacima žrtava poput imena, prezimena i telefonskih brojeva.

Iako je grupa prvi put otkrivena u januaru 2020. godine i četiri osobe su uhapšene, do januara 2021. godine ona se ponovo pojavila, što je dovelo do negodovanja javnosti zbog neaktivnosti policije. Slični slučajevi su zabeleženi i u Srbiji u martu 2021. godine, kada je nekoliko prestupnika uhapšeno zbog razmene pedo-pornografskog materijala i osuđeno na kaznu zatvora do 10 godina.³¹ Takvi slučajevi prikazuju rastuću opasnost od tehnološki potpomognutog kriminala, uključujući sajber zastrašivanje, seksualno iskorišćavanje i iznuđivanje na Zapadnom Balkanu, kao i izazove sa kojima se suočavaju snage reda.

U Severnoj Makedoniji, koja broji oko 2,1 miliona stanovnika, registrovano je 2,24 miliona mobilnih telefona - više telefona nego ljudi.³² Prema informacijama iz januara 2020. godine, 81% stanovništva Severne Makedonije koristi internet, a 53% stanovništva su aktivni korisnici društvenih mreža. A taj trend se povećava, delom i zbog Kovida 19, a posebno zato što deca provode više vremena na mreži zbog daljinskog obrazovanja i lokdauna. Brzina i razmere ove promene zatekli su vlasti, roditelje i decu nespremne.³³

Kao i u drugim delovima sveta, na internetu su posebno aktivni mladi. Gotovo 75% mladih ljudi u Severnoj Makedoniji između 15 i 19 godina ima profil na društvenim mrežama.³⁴ Veći deo onih koji koriste društvene mreže pristupaju svojim nalogima sa pametnih telefona.³⁵ Deca i mladi takođe provode više vremena igrajući se na mreži i sve više susreću nove prijatelje putem takvih foruma, kao i putem društvenih medija.³⁶

Iako veća digitalizacija ima mnogo prednosti, ona sa sobom nosi i opasnosti. Slučaj „Javne sobe” pokazuje rizike od krađe ili eksploatacije podataka i uznemiravanje koje može posledično nastati.³⁷ Pored toga, platforme za igre - i društveni mediji uopšte - zloupotrebljavaju se da bi se deca vrbovala za seksualno uznemiravanje i eksploataciju. Mladi ljudi su takođe podložni štetnom i nasilnom sadržaju, maltretiranju preko Interneta i radikalizaciji.

Glavni izazov je to što se privatnost dece i mladih može lako ugroziti. Da bi ostali prepoznatljivi među svojim konkurentima na mreži, mladi ljudi kreiraju korisnička imena koja se zasnivaju na njihovim stvarnim imenima, ili koja mogu da otkriju druge lične podatke, poput njihove lokacije ili starosti. Ovo olakšava mrežnim predatorima i sajber kriminalcima da manipulišu podacima, časkanjem ili fotografijama radi krađe identiteta, vrbovanja ili seksualnog iznuđivanja.³⁸

Mladi ljudi su takođe podložni uticaju štetnih sadržaja, sajber zastrašivanju, pa čak i seksualnom iskorišćavanju u komercijalne svrhe. Ponekad je to posledica informacija koje mladi otkrivaju svesno (iako naivno); u drugim slučajevima, hakeri mogu pristupiti njihovim veb kamerama ili mikrofonima i koristiti ih za vršenje nezakonitih aktivnosti i kršenje privatnosti dece i mladih. Samo 11% intervjuisanih učenika u Severnoj Makedoniji zna za hakovanje veb kamere ili mikrofona i za posledice do kojih to može dovesti.³⁹

Šta je seksualno iskorišćavanje dece u komercijalne svrhe uz pomoć tehnologije (CSEC) i kako funkcioniše?

Tehnološki potpomognuto seksualno iskorišćavanje dece u komercijalne svrhe (CSEC) obično se odnosi na upotrebu interneta kao sredstva za seksualno iskorišćavanje dece, uključujući slučajeve u kojima se fizičko zlostavljanje i/ili eksploatacija dece van mreže kombinuje sa nekom mrežnom komponentom.⁴⁰ Iako se tehnološki potpomognuto seksualno iskorišćavanje neprestano razvija i oblikuje novim

tehnološkim razvojem, ono često započinje vrbovanjem (uspostavljanjem odnosa sa maloletnom žrtvom), zatim dolazi do „sekstinga“ (pravljenja i/ili deljenja seksualno sugestivnih slika žrtve), seksualnog iznuđivanja (ucena žrtve vlastitim slikama radi iznuđivanja seksualnih usluga ili novca) ili seksualnog zlostavljanja uživo (prisiljavanje deteta na seksualne aktivnosti) i do pojave pedo-pornografskog materijala.

SLIKA 3 Faze i elementi CSEC-a na mreži.

IZVOR: ECPAT International, Online child sexual exploitation: A common understanding, maj 2017. godine, <https://berlinprocess.info/wp-content/uploads/2017/05/Joint-Declaration-Against-Corruption-1.pdf>.

Na primer, stariji igrači mogu da koriste video igre da mame i vrbuju mlađe žrtve. skrivajući se iza lažnih identiteta, predatori se navikavaju na platforme koje koriste potencijalne žrtve, na njihove fraze, navike i interesovanja. Namamljuju ih na privatna časkanja i vešto zadobijaju njihovo poverenje.

Uprkos krupnim slučajevima kao što je incident sa Telegramom, malo je sveobuhvatnih istraživanja o tehnološki potpomognutom CSEC-u na Zapadnom Balkanu. Zemlje ne pružaju razvrstane podatke o toj temi. Predstojeći izveštaj GI-TOC pokušava da popuni ovu prazninu posmatrajući ranjivost dece na tehnološki potpomognuti CSEC i reakcije sistema zaštite dece u regionu.

Još jedna pretnja je prikupljanje podataka sa profila mladih. Marketing i prikupljanje korisničkih podataka u zamenu za biheioralni targeting ili kontekstualno oglašavanje ugrađeni su u sastav savremenih šema zarade od igara na sreću.⁴¹ Da bi se sproveo biheioralni targeting, prikupljaju se i kombinuju višestruki bitovi podataka kako bi se razvili sofisticirani profili korisničkih segmenata i izgradio profil karakteristika i demografije pojedinih korisnika.⁴² U slučaju igranja na mreži, neke kompanije

mogu prikupljati podatke ne samo o obrascima ponašanja korisnika, već i o njihovoj interakciji sa drugim korisnicima, o ponašanju na mreži pre i posle igranja onlajn igre i o ponašanju na više uređaja i usluga povezanih sa njihovim uređajem za igre. Problem s tim ko je vlasnik ovih podataka, kako se oni štite, dele i prodaju (kako privatnim kompanijama, tako i kriminalnim grupama) je novo pitanje koje zahteva veću pažnju i regulativu.⁴³

Informativni list o tome kako bezbedno koristiti internet izložen u omladinskom centru u Banja Luci, Bosna i Hercegovina.

Fotografija: © Bahrudin Bandić

Omladinski centar u Beogradu u Srbiji pruža informacije i nadzor za „bezbedno vreme na mreži“.

Fotografija: © Vladimir Živojinović

Neovlašćene prakse dobavljača na mreži izazivaju zabrinutost u pogledu privatnosti mladih. To pitanje privlači sve veću pažnju međunarodnih organizacija poput Ujedinjenih nacija,⁴⁴ Saveta Evrope⁴⁵ i EU.⁴⁶ Na primer, EU je usvojila Opštu uredbu o zaštiti podataka, koja sadrži pravila namenjena zaštiti dece od nezakonitog prikupljanja podataka, uz stroge kazne za kompanije koje ih ne poštuju.⁴⁷

Ukratko, opasnosti za decu na mreži su višestruke i raznolike. Komplikuju ih nedovoljna svest roditelja i dece, nedostatak podataka, nedostatak znanja i kapaciteta policije koja istražuje kriminal na mreži, neadekvatno zakonodavstvo i ograničena saradnja između organa za sprovođenje zakona i pružalaca IT usluga u inostranstvu.

Prvi korak je da vlade priznaju postojanje sve veće opasnosti od eksploatacije na mreži. Neophodno je i adekvatno zakonodavstvo, ali ono nije dovoljno. Potrebno je posvetiti veću pažnju podizanju svesti roditelja i dece o potencijalnim opasnostima i o poboljšanju budnosti i pismenosti na mreži. U Severnoj Makedoniji, pokrenuto je nekoliko inicijativa za rešavanje problema predatorstva na mreži, sajber zastrašivanja i sajber kriminala, kao i dezinformacije i radikalizacije na mreži. Ministarstvo unutrašnjih poslova postavilo je na svojoj veb stranici šemu izveštavanja „Crveno dugme“ za prijavljivanje zločina povezanih sa seksualnim zlostavljanjem dece i govorom mržnje na mreži.⁴⁸ Potrebna je, međutim, veća svest,

na primer kroz obrazovanje u školama, javne kampanje i veće angažovanje civilnog društva da bi se smanjila ranjivost mladih na štetu koja im se može naneti na mreži. Organima reda su potrebne veštine, stručnost, oprema i dozvole za zaštitu građana, mladih i starijih, u digitalnoj sferi.

Uloga privatnog sektora je od suštinskog značaja. Tehnološki sektor treba da pomogne u razvoju nacionalnih sajber strategija i da bude uključen u njihovu primenu. Trenutno se industrija informacionih i komunikacionih tehnologija (IKT) u Severnoj Makedoniji ne bavi pitanjem tehnološki potpomognutog CSEC-a, niti je uključena u uklanjanje sadržaja ili mehanizme prijavljivanja.⁴⁹ Pružaoci usluga ne nadgledaju proaktivno sadržaj na mreži i nemaju obavezu njegovog uklanjanja. Pružaoci internet usluga deluju samo na zahtev javnog tužioca i dostavljaju podatke Sektoru za sajber kriminal i forenzičke analize Ministarstva unutrašnjih poslova na dalju obradu.

Ukratko, dok mi više vremena provodimo na mreži, to čine i kriminalci. Smanjenje opasnosti po decu iziskuje pristup na nivou celog društva, uključujući budnije i svesnije roditelje i mlade ljude, čvrst pravni okvir, perspektivni i angažovani IKT sektor, efikasnije mere sprovođenja zakona i podršku civilnog društva.

GI-TOC će u maju izdati iscrpni izveštaj o komercijalnom seksualnom iskorišćavanju dece na Zapadnom Balkanu.

4. Kriminalne grupe sa Zapadnog Balkana u Grčkoj.

Grčka policija je 29. januara 2021. godine u lučkom gradu Solunu uhapsila čoveka koji je u automobil utovarivao neke crne kese. U torbama i obližnjem stanu policija je pronašla 324 kilograma čistog kokaina,⁵⁰ za koji se sumnja da je stigao iz Latinske Amerike.⁵¹ Grk, Albanac grčkog porekla i hrvatski državljanin uhapšeni su na licu mesta, dok je četvrti muškarac iz Hrvatske uspeo da pobjegne. Ovo je samo najnoviji incident u nizu slučajeva koji kriminalne grupe sa Zapadnog Balkana povezuju sa organizovanim kriminalom u Grčkoj.

Čini se da je Grčka pristupna tačka za protok kokaina koji ulazi u Evropu.⁵² Zaplena kokaina u Solunu navodno je povezana sa slučajem koji je otkriven u Atini u novembru 2020. godine, kad je grčka policija zaplenila 254 kilograma kokaina. Smatralo se da je kokain u luku Pirej stigao iz Ekvadora, skriven u kontejneru sa bananama.⁵³

Neki od slučajeva u Grčkoj koji se odnose na kriminalne grupe sa Zapadnog Balkana povezani su sa ratom između škaljarskog i kavač kog klana, koji potiču iz crnogorskog grada Kotora. Na primer, 19. januara 2020. godine, četvorica maskiranih naoružanih lica ubili su dvojicu Crnogoraca pred njihovim porodicama dok su večerali u kafani u Variju, kod Atine. Dvojica žrtava, Igor Dedović i Stevan Stamatović, obojica stari 43 godine, navodno su bili pripadnici škaljarskog klana.⁵⁴ Za njima su bile raspisane međunarodne poternice u vezi sa osnivanjem kriminalne organizacije, pokušajima ubistva i kršenjem zakona o oružju i eksplozivima.

Grčki dnevnik *Katimerini* izvestio je⁵⁵ da je dvostruko ubistvo u atinskoj kafani moglo biti povezano sa rekordnom zaplenom u Filadelfiji u junu 2019. godine, tokom koje je na kontejnerskom brodu pod liberijskom zastavom otkriveno 20 tona kokaina.⁵⁶ *Katimerini* je izvestio, pozivajući se na neimenovane policijske izvore, da je Dedović navodno smatran odgovornim za gubitak tereta u SAD i da je za kaznu ubijen u Atini. Dvostruko ubistvo u mafijaškom stilu u Atini ostalo je nerasvetljeno.

Dedović je navodno bio na čelu škaljarskog klana zajedno sa Jovanom Vukotićem, Crnogorcem povezanim sa pošiljkom od 136 kilograma kokaina koje su grčke vlasti otkrile u stanu u južnom predgrađu Atine Varkiza 2017. godine. Iako su grčke vlasti raspisale međunarodnu poternicu za Dedovićem,

kada je uhapšen u Antaliji, u Turskoj,⁵⁷ u septembru 2018. godine, izručen je Srbiji, a ne Grčkoj, gde je takođe tražen zbog ranijih krivičnih dela.

Grčka policija smatra da se 136 kilograma kokaina u Varkizi mogu povezati sa još jednom zaplenom od 27 kilograma u Prevezi, na zapadu Grčke, u martu 2018. godine. U vezi sa zaplenom u Prevezi, dva Srbina i dva Italijana uhapšeni su zbog trgovine drogom. Organi za sprovođenje zakona o narkoticima veruju da je kokain u Varkizi i Prevezi poticao iz iste serije zbog pečata u obliku glave bika, utisnutog na svim paketima.⁵⁸

Rat kotorskih klanova doveo je do još jednog krvavog incidenta u Grčkoj. U julu 2020. godine, jedan Crnogorac i jedan Srbin ubijeni su na ostrvu Krk. Alan Kožar i Damir Hadžić, obojica navodno bliski škaljarskom klanu, ubijeni su pod kišom metaka dok su sedeli u automobilu ispred vile u jednom odmaralištu. Za njima je tragala i crnogorska i srpska policija zbog navodne umešanosti u ubistvo i pokušaj ubistva.⁵⁹ Činjenica da su bili u Grčkoj navodi na pomisao da kriminalci sa Zapadnog Balkana ovu zemlju sa brojnim ostrvima smatraju sigurnim mestom gde mogu da se pritaje. Dvostruko ubistvo ostaje nerešeno.

Grčka za kriminalne grupe sa Zapadnog Balkana predstavlja koristan prolaz za krijumčarenje kokaina, jer ima mnogo više luka nego na Jadranu. I zaista, Grčka ima 15 kontejnerskih luka i još 15 luka koje imaju pristaništa za plovila duga oko 20 metara. Iako je pažnja usmerena na Bar i Drač, kriminalne grupe sa Zapadnog Balkana mogu svoje terete da prebacuju kroz grčke luke, a zatim kamionima širom regiona i u Zapadnu Evropu.

Na primer, januara 2020. godine, policija je zaplenila 1,2 tone kokaina u luci Astakos, na zapadu Grčke.⁶⁰ Policija je uhapsila osam navodnih članova međunarodne grupe za trgovinu drogom, uključujući albanske, moldavske i holandske državljane. Vođom bande krijumčara kokaina smatra se Albanac sa nadimkom „Doktor”, koji navodno živi u Španiji.⁶¹ U racijama po kućama u Atini pronađeni su jurišna puška AK-47, tri pištolja i 233.000 evra gotovine. Dvojica prikrivenih operativaca ubacili su se u bandu,⁶² pretvarajući se 16 meseci da su mornari i prateći put tereta.

Kanabis sakriven u pećini u blizini grčkog ostrva Alonisos, septembar 2019. godine. Fotografija: Grčka policija

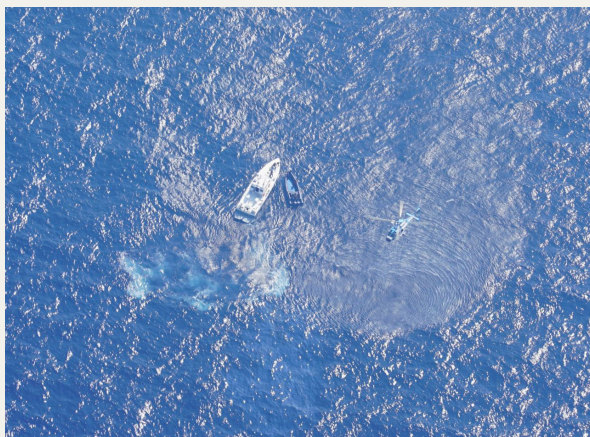
U drugim slučajevima, kokain iz Latinske Amerike prelazi preko Grčke na Zapadni Balkan. U novembru 2020. godine, grčke vlasti su u luci Pirej zaplenile 137 kilograma kokaina u četiri kontejnera sa bananama koji su stigli iz Ekvadora i čije odredište je bio Drač.⁶³ Grčke vlasti zamenile su tovar pirinčom i, u saradnji sa albanskim kolegama, izvršile kontrolisanu isporuku koja je dovela do tri hapšenja u Draču, uključujući i hapšenje jednog lučkog službenika.

Tokom protekle tri decenije, Grčka je bila važna tranzitna ruta za promet kanabisa iz Albanije. Smatra se da je granica između Grčke i Albanije najveća kopnena ruta za trgovinu kanabisom u Evropi. Tokom 2020. godine, grčka policija je zaplenila 1,5 tonu kanabisa. Tokom prethodne dve godine zaplenili su skoro devet tona.⁶⁴ Kanabis prenose peške ili na mazgama Albanci koji žive u pograničnim selima. Drogu sakrivaju u blizini određenih mesta na kojima ih potom preuzimaju grčke mreže. Kilogram kanabisa košta oko 1000 evra na veliko u Albaniji, ali narko-baroni u Grčkoj plaćaju dvaput više.

Albanske kriminalne grupe takođe švercuju kanabis čamcima, kako u Grčku, tako i preko grčkih voda u Tursku. U septembru 2019. godine, grčka obalska straža otkrila je 1,1 tonu kanabisa u pećini na ostrvcu Piperi, u blizini ostrva Alonisos. Operaciju je pokrenula obalska straža nakon hapšenja albanskog državljanina na gliseru kod ostrva

Agistri, u blizini Atine, pod optužbom prenošenja droge iz Albanije u Tursku. Još troje albanskih državljanina uhapšeno je pod istom optužbom nakon što je njihov gliser, u kome je navodno bila droga, presretnut nakon brze potere južno od istočnog egejskog ostrva Lezbos. Čini se da je ovo deo rastuće tendencije. Grčki policajci tvrde da albanski gliseri velikog kapaciteta prelaze preko Egejskog mora prevozeći velike količine kanabisa u Tursku i vraćaju se natovareni heroinom.⁶⁵ To navodi na pomisao da sada postoji pomorska „balkanska ruta” albanskog kanabisa koji se krijumčari u Tursku i kojim se trguje u zamenu za heroin.

Jedan od notornih slučajeva dogodio se u januaru 2019. godine kada se jedan od najtraženijih trgovaca drogom na Balkanu, Klement Balili, predao albanskoj policiji. On je navodno bio glavni akter prevoza 678 kilograma kanabisa namenjenog severnoj Evropi, koji je zaplenjen u maju 2016. godine na grčkom ostrvu Zakintos. Prema izveštajima medija, njegova mreža je isporučila tone kanabisa širom Evrope, od Albanije do Grčke i Zapadne Evrope, koristeći mrežu lažnih transportnih kompanija. Balili, poznat i kao „Keli” među grčkim policajcima za borbu protiv narkotika, radio je kao direktor transporta u Sarandi u Albaniji. Navodno je imao bliske veze sa visokim državnim zvaničnicima.⁶⁶ U oktobru 2019. godine, Balili je osuđen na 10 godina zatvora zbog krijumčarenja droge u Grčku; i dalje je u pritvoru.⁶⁷

Gliseri koji prevoze drogu presretnuti kod grčke obale. Rastuća tendencija u regionu uključuje albanske državljane koji krijumčare drogu preko Egejskog mora. Fotografija: Grčka obalska straža

Drugi zloglasni albanski kriminalci nedavno su se pojavili u Grčkoj. Policajci koji su vršili nasumične provjere mera protiv širenja pandemije, zaustavili su 29. januara 2021. godine vozilo tipa džip u gradu Lamija, u centralnoj Grčkoj. Među putnicima je bio i Alket Rizaj, Albanac osuđen za ubistvo, koji je bio na petodnevnom odsustvu iz zatvora. Rizaj je postao najpoznatiji albanski osuđenik u Grčkoj nakon što je dva puta, 2006. i 2009. godine, pobjegao helikopterom iz atinskog zatvora visoke bezbednosti, zajedno sa Vasilisom Paleokostasom, najtraženijim čovekom u Grčkoj.⁶⁸

Grčka je takođe ključno čvorište za krijumčarenje migranata na Zapadni Balkan. Pogranično područje između Grčke i Severne Makedonije dobro je uhodana ruta od 2015. godine. Uz pooštavanje granične kontrole, sve više migranata pokušava da pređe u Albaniju.

Dok neki krijumčari samo omogućavaju prelazak preko granice, drugi su deo organizovanije mreže koja prevozi migrante u zapadnu Evropu. Na primer, 3. januara 2020. godine, Albanac star 33 godine, uhapšen je dok je ulazio u Grčku preko graničnog prelaza Kapštica—Kristalopigi, na osnovu evropske

poternice koju su izdale belgijske vlasti. Gonjen je kao član međunarodne bande za trgovinu ljudima čije su vođe uhapšene krajem 2019. godine u Londonu i Briselu.⁶⁹ Poricao je sve optužbe.

Prema sudskim dokumentima poslatim grčkim vlastima, oko 28 krijumčarskih putovanja dogodilo se između decembra 2018. i marta 2019.⁷⁰ Nije jasno koliko ljudi je prokrijumčareno u Ujedinjeno Kraljevstvo tokom tog perioda. Migranti su u Belgiju stizali avionom. Nakon nekoliko dana boravka u kućama ili jeftinim hotelima oko Genta, ulazili su u Veliku Britaniju preko Lamanša, skriveni u zagušljivim teretnim kamionima. Svaki migrant je plaćao u proseku 15.000 evra. U spisu predmeta nalaze se snimci razgovora koje je prisluškivala policija, u kojima osumnjičeni govore da su švercovanoj deci davali tablete za spavanje kako bi bila mirna dok su bila skrivena u kamionima.

Zaključno, nasilni incidenti, hapšenja i zaplene droge pokazuju u kojoj meri su kriminalne grupe sa Zapadnog Balkana značajni igrači u grčkom podzemlju. Ovo je još jedan primer koji pokazuje kako se transnacionalni pipci zločina šire sa Zapadnog Balkana preko celog sveta.

5. Iskopavanje oružja iz prošlosti Albanije.

Albanska policija je 1. aprila 2021. godine u operaciji kodnog naziva „Kompleks” otkrila 18 baza u Tirani u kojima su se čuvali i modifikovali vojni oružje i municija.⁷¹ U skladištima su pronađene snajperske puške, protivtenkovsko naoružanje, automatske puške Kalašnjikov, tihi pištolji, policijski i vojni radio skeneri, municija, eksplozivi i čak dva oklopna vozila. Prema navodima policije, ovaj arsenal je bio na prodaju i bio je izvor oružja koje se koristilo za naručena ubistva poslednjih godina. Pet osoba je uhapšeno, dok su još dve pobjegle policiji. Policija je 10. aprila u Tirani otkrila još jedno skladište oružja, granata, eksploziva i municije.⁷² Ove operacije pokazuju da je Albanija i dalje zasićena oružjem iz arsenala opljačkanog tokom građanskih nemira 1997.

Iako su neke od pušaka u arsenalima nove i smatra se da su u Albaniju prošvercovane nedavno, trag za veći deo vodi do 1997. godine, kada je tokom nereda nakon kraha piramidalnih šema, 549.775 komada oružja, više od 839 miliona komada municije i 16 miliona komada eksploziva ukradeno iz državnih arsenala napravljenih tokom komunističkog perioda, uglavnom od oružja iz Kine i Rusije.⁷³

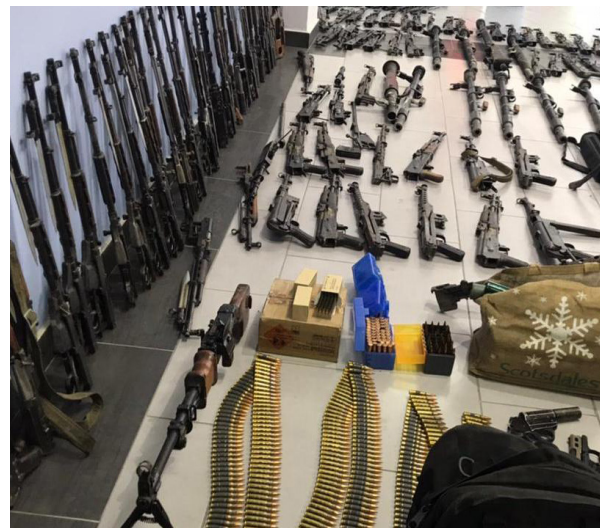
Tokom protekle dve decenije održano je nekoliko kampanja za podsticanje građana da dobrovoljno vrate oružje i municiju opljačkane iz vojnih skladišta. Na primer, 2005. godine objavljeno je da je sakupljeno skoro 223.000 pušaka ili oko 41% oružja ukradenog 1997. godine, zajedno sa više od 118 miliona komada municije i milion i po komada eksploziva.⁷⁴ Amnestija manjeg obima sprovedena je između januara i aprila 2017. godine, kada je predato oko 1.600 pušaka, 581.000 komada municije i 1.600 granata.

Ipak, to znači da u zemlji još uvek postoji velika količina vojne opreme koja nije pod vladinom kontrolom. To je dovelo do incidenata i nesreća. Pored toga, to znači da je oružje lako dostupno kriminalnim grupama. Izuzetna potražnja za kalašnjikovima, pogotovo kineske proizvodnje, postoji kod italijanske mafije, kao i kod kriminalnih grupa u Grčkoj, Crnoj Gori, na Kosovu i šire.⁷⁵ Takođe se veruje

da su neki eksplozivi ukradeni iz vojnih skladišta 1997. godine korišćeni za ubistva u mafijaškom stilu u Albaniji, iako kriminalne grupe daju prednost eksplozivima iz Crne Gore, koji se smatraju efikasnijim.⁷⁶

Iako o tome ne postoji zvanična statistika, veruje se da je velika većina ubistava povezanih sa organizovanim kriminalom, koja su se dogodila u Albaniji od 1997. godine, izvedena uz upotrebu oružja ukradenog iz starih arsenala.⁷⁷ Nedavni primer dogodio se u Skadru 6. aprila kada je poznati kriminalac Bardok Planaj ubijen sa oko 100 hitaca iz dve automatske puške tipa kalašnjikov.⁷⁸ U drugim slučajevima, atentati su izvršeni snajperskim puškama, pištoljima sa prigušivačima ili upotrebom eksploziva.

U vladinoj strategiji i mapi puta 2019–2024. za kontrolu malokalibarskog i lakog naoružanja, kao i municije i eksploziva (što je deo regionalnih napora preduzetih u kontekstu Berlinskog procesa)⁷⁹ ističe se da je jedan od glavnih ciljeva organa za sprovođenje zakona značajno smanjenje broja pušaka i količine municije koji se drže ilegalno.⁸⁰ Očekuje se da će vlasti proglasiti novu amnestiju oružja i municije nakon parlamentarnih izbora 25. aprila 2021. godine.⁸¹

Zaplena oružja u Albaniji. Građani drže ogromne količine opreme ukradene iz državnih arsenala napravljenih tokom komunističkog perioda. Fotografija: Albanska policija

6. Community Building Mitrovica: Otvorena vrata za mladi svet.

Genti Behramaj i Aferdita Silaj Šehu. Fotografija: Community Building Mitrovica

Community Building Mitrovica (CBM) je organizacija civilnog društva sa sedištem u Mitrovici, na Kosovu. Više od 20 godina nakon rata na Kosovu, Mitrovica je i dalje podeljeni grad sa zajednicom kosovskih Albanaca koja se nalazi u južnom delu i zajednicom kosovskih Srba u severnom delu grada, odvojenih rekom Ibar. Tenzije između zajednica se nastavljaju, a vladavina prava je slaba. Usled toga, to područje i dalje ima reputaciju utočišta za organizovani kriminal.

Genti Behramaj i Aferdita Silaj Šehu govore o radu koji njihova organizacija preduzima, nekim izazovima sa kojima se suočavaju i o tome kako aktivnosti CBM pomažu u povećanju otpornosti na organizovani kriminal u ovom kompleksnom okruženju.

Kada i zašto je osnovana CBM i čime se ova organizacija bavi?

Pre dvadeset godina, CBM je pokrenuta kao međunarodni mirovni projekat za pomirenje zajednice, koji finansira Međucrkveno mirovno veće. Kao lokalna NVO registrovana je 2003. godine sa ciljem okupljanja različitih zajednica i uspostavljanja dijaloga između srpske i albanske zajednice. Ovo je bilo posebno važno s obzirom na to da su od završetka rata na Kosovu 1999. godine povremena zatvaranja mosta preko reke Ibar, kao i žestoki napadi na one koji su prelazili preko njega, doveli do faktičkog razdvajanja dvaju zajednica. Most je postao simbol

razdvajanja pre nego spajanja, jer mnogi ljudi sa obe strane još uvek nerado prelaze preko njega.

CBM je danas jedna od najvećih OCD u regionu, sa približno 15 zaposlenih. Kako je jaz između srpske i albanske zajednice i dalje dubok, radimo na nekoliko projekata osmišljenih za smanjenje međuetničkih tenzija i podela u političkom sistemu, niskog nivoa zaposlenosti (posebno među mladima) i lokalnih trendova organizovanog kriminala. CBM ne radi samo u gradu Mitrovici, već pokriva i celo područje severa Kosova. Takođe sprovodimo aktivnosti u drugim delovima Kosova i širom Zapadnog Balkana.

Često radimo sa decom u lokalnim srednjim i osnovnim školama, gde se fokusiramo na prevenciju. Trudimo se da ove mlade ljude udaljimo od negativnih uticaja i sa njima radimo na pitanjima koja utiču na njihov svakodnevni život kroz građansko obrazovanje. Dovodimo im i uzore da sa njima razgovaraju o mogućim teškoćama. Ukratko, pokušavamo da im pokažemo da postoji drugi način na koji se može postupati.

CBM takođe predstavlja otvorena vrata za mlade, za sve što im treba. Podržavamo njihove ideje u zajednici, organizujemo obuke i radionice među vršnjacima o tome kako prepoznati ranjivost, a zatim pokušavamo da ih uključimo u naše aktivnosti. Nakon 20 godina aktivnosti, počinjemo da opažamo plodove svog rada. Deca koja su učestvovala u našoj obuci pre nekoliko godina sada su aktivisti ili graditelji mira - to su uspešni ljudi koji rade za dobrobit društva.

Mural u Mitrovici na Kosovu, gde piše „Tvoja priča je moja priča. Prijavi trgovinu ljudima”, decembar 2020. godine.

Kampanju protiv trgovine ljudima na severu Kosova podržao je Fond za otpornost. Fotografija: © Community Building Mitrovica

Koji su glavni izazovi za organizacije civilnog društva u oblasti u kojoj su etničke podele i organizovani kriminal toliko ukorenjeni?

Jedan od naših glavnih izazova je da ostanemo fokusirani, posebno na pitanja koja se tiču mladih. Drugi izazov je da budemo prihvaćeni. Zbog polarizovane etničke situacije ovde postoje različite perspektive. U zavisnosti od toga s kim razgovarate, neki ljudi o nama misle kao o srpskoj organizaciji, drugi kao o albanskoj. Za nas je od ključnog značaja izgradnja poverenja i angažovanje ljudi iz obe zajednice. Na primer, do nedavno, institucije u zonama sa srpskom većinom nisu saradivale sa NVO registrovanim na Kosovu. Ali CBM je uspeo da uspostavi kanal komunikacije sa njima i sada ostvaruje projekte i sprovodi aktivnosti zajedno sa predstavnicima ovih zajednica.

Kako mladi vide i doživljavaju podelu u regionu Mitrovice?

Zbog nedostatka kontakta i dijaloga između zajednica, i dalje postoje mnogi stereotipi i predrasude, pa i među

mladima, koji su odrasli u okruženju u kome su naučeni da ne veruju jedni drugima. Ali kada ih okupimo u CBM-u, stvari se menjaju. Mi se fokusiramo na temu od zajedničkog interesa umesto da forsiramo saradnju. Tada oni počinju da razgovaraju i da rade zajedno. Da navedemo samo jedan primer: dobra prijateljstva stvorena su kroz „školu roka” CBM Mitrovica, a sada postoji nekoliko bendova sa etnički mešovitim sastavom, u kojima mladi zajedno sviraju.

Za promenu je potrebno vreme, ali rezultate vidimo svakog dana. Možete videti mnoge ljude kako prelaze novi most preko Ibra. Od sporazuma između Srbije i Kosova iz 2013. godine, koji je podrazumevao integraciju opština sa srpskom većinom u kosovski sistem, stvari su se značajno promenile. Čini se da je grad politički stabilniji, a i preduzeća su počela da ulažu. Činjenica da ulažu u Mitrovicu daje nam nadu da neće biti novih sukoba, pa ljudi više komuniciraju i osećaju se bezbednije.

Kako se doživljava organizovani kriminal i kakav je njegov uticaj na vašu zajednicu?

Organizovani kriminal nije glavna briga za lokalnu omladinu i mnogi smatraju da ih ne pogađa direktno. Takođe ima mnogo dezinformacija ili postoji manjak znanja o organizovanom kriminalu. Na primer, tokom naših aktivnosti organizovanih uz podršku Fonda za otpornost GI-TOC,⁸² učesnici su mislili da u zajednici nema mnogo trgovine ljudima i naglasili su da se ova pojava ne dešava na lokalnom nivou.

Ali mi zapravo vidimo znakove trgovine ljudima u našem svakodnevnom životu ovde u Mitrovici. Ona se dešava svuda oko nas: u blizini autobuskih stanica i škola. Iako mladi ljudi znaju da je seksualno iskorišćavanje zločin, oni često ne povezuju stvari i ne znaju kako da to reše. Zbog toga je veoma važno podići svest javnosti o ovim pitanjima.

Spomenuli ste da institucije takođe nerado govore o organizovanom kriminalu. Da li je ovo generalno tabu tema?

Ljudi često nisu svesni šta je organizovani kriminal i kako on utiče na život u zajednici. Ljudi ne znaju mnogo o toj temi i zbog toga se o njoj ne razgovara. Niko sa kim smo razgovarali u okviru nedavnih projekata zapravo nije mogao da definiše organizovani kriminal.

Ali, ljudi se takođe plaše da otvorenije govore o toj temi. Nedavno smo primetili slučaj lokalnog kafica za koji se pretpostavljalo da su tu žene eksploatisane za seksualni rad. Ubrzo nakon što je vest objavljena u medijima, vlasnik objekta je pretio novinaru.

U tom smislu, jedan od najvećih problema je krivično gonjenje. Razgovarali smo sa policijskim službenicima koji su nam rekli da vode istrage, prikupljaju dokaze i hvataju

kriminalce, da bi zatim sud odlučio da osobu pusti nakon samo mesec dana ili čak nakon 24 sata. Zbog toga se i ljudi plaše da razgovaraju o tome, jer postoji bojazan da će se prestupnici nakon puštanja iz zatvora osvetiti, a vi nemate kuda da odete i rešite svoj problem.

Štaviše, ni institucije ni policija nisu sigurni koje informacije mogu ili treba da dele. Oni nisu prošli odgovarajuću obuku za ovakve probleme. Informacije koje ne treba otkrivati upisuju se u izveštaje i otkriva se identitet svedoka. Zbog toga ljudi oklevaju da se obrate policiji da razgovaraju o ovim pitanjima.

Kako se bavite temom organizovanog kriminala u svojim aktivnostima?

Prošle godine smo organizovali projekat u vezi s problemom trgovine ljudima pod nazivom „Tvoja priča, moja priča”, koji podržava Fond za otpornost. Za samo tri meseca organizovali smo kampanju za podizanje svesti na mreži i planirali dve obuke, radionice, okrugle stolove i vebinare.

Zabrinjavajuće je bilo to što mnoge institucije koje smo pozvali da učestvuju nisu bile sigurne u pogledu svojih ovlašćenja i važećih zakona na temu organizovanog kriminala. Tokom čitavog projekta bili smo u stalnom kontaktu sa svim ovim institucijama, prvo pokušavajući da shvatimo šta već rade, a zatim i kako da bolje organizujemo aktivnosti. Ovo je bio izazov, posebno tokom pandemije Kovida 19, ali takođe je bilo vrlo pozitivno iskustvo raditi sa njima.

Mnogo je rupa u zakonima i prostora za tumačenje koji iziskuju poboljšanje. A tu je i nemar. Ali i pored toga, ovi stručnjaci bili su voljni da uče i usavršavaju se. Mislim da je ovaj projekat postavio osnovu za nešto važno i od vitalnog je značaja da nastavimo i razvijamo ovu saradnju.

Kako motivišete mlade ljude da učestvuju u ovim vrstama aktivnosti?

Tokom projekta o trgovini ljudima bili smo iznenađeni velikim interesovanjem mladih, posebno za obuku koju smo osmislili. Interesovanje predstavnika institucija sa kojima smo saradivali takođe je bilo ogromno. Zapravo, u okviru ovog projekta su se prvi put okupili predstavnici policije, tužilaštva, Ministarstva unutrašnjih poslova, organizacija civilnog društva i studenti kako bi razgovarali na tu temu.

U projektu je učestvovalo ukupno oko 60 ljudi i svi učesnici su bili veoma angažovani. Tokom tri meseca trajanja projekta, našom kampanjom na društvenim mrežama dosegli smo skoro pola miliona ljudi. Učesnici naših vebinara dolazili su iz drugih mesta, uključujući Albaniju i Severnu Makedoniju. Razmenjivali su iskustva iz svojih zemalja, koja smo imali priliku da uporedimo sa onim što radimo ovde.

Koji su vaši sledeći koraci?

Svakako želimo da nastavimo da radimo na pitanju organizovanog kriminala i da se bavimo pitanjem trgovine ljudima. Posebno bismo želeli da se fokusiramo na institucije i da pokušamo da izgradimo mostove između njih, jer do sada ne postoji odgovarajuća komunikacija među njima ili dovoljna svest o njihovim odgovornostima. Zaista je važno da ih podstaknemo na dalju saradnju.

Takođe bismo želeli da nastavimo da radimo sa mladima na podizanju svesti, jer nemaju dovoljno znanja o trgovini ljudima. Zaista je važno da ljudi znaju da je to zločin i šta zapravo predstavlja, kako bismo svi mogli da doprinesemo ostvarenju većih promena. Nakon nekog vremena rada na terenu, mogli bismo stvoriti „grasruts“ podršku promenama.

ZAHVALNOST

Ovaj Bilten rizika je izdanje Opservatorije civilnog društva za borbu protiv organizovanog kriminala u jugoistočnoj Evropi Globalne inicijative protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (SEE-Obs). SEE-Obs je platforma koja povezuje i osnažuje aktere civilnog društva u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Kosovu, Crnoj Gori, Severnoj Makedoniji i Srbiji. Cilj joj je da omogući civilnom društvu da identifikuje, analizira i mapira kriminalne trendove i njihov uticaj na nelegalne tokove, upravljanje, razvoj, međuetničke odnose, bezbednost i vladavinu prava. SEE-Obs podržava civilno društvo u praćenju nacionalne dinamike i širih regionalnih i međunarodnih trendova organizovanog kriminala. SEE-Obs je pokrenuta kao rezultat Londonskog samita Zapadnog Balkana iz 2018. godine, koji je deo Berlinskog procesa.

Želimo da izrazimo zahvalnost Safetu Mušiću i Kostasu Kukumakasu na dragocenom doprinosu.

Napomene

- 1 Svjetlana Šurlan, *Namješten tender: „Potpis laktaske firme na specifikaciji Vlade RS, Capital, 5. novembar 2020. godine*, <https://www.capital.ba/namjesten-tender-potpis-laktaske-firme-na-specifikaciji-vlade-rs-rem-a-trade>; Dejan Tovilović, 'OC Jahorina' krši zakon pogodujući firmi iz Srbije, Capital, 21. decembar 2020. godine, <https://www.capital.ba/oc-jahorina-krsi-zakon-pogodujuci-firmi-iz-srbije>; Indikator, *Otvoren hotel Rajska dolina na Jahorini*, 10. novembar 2020. godine, <http://indikator.ba/Vijest.aspx?p=1&id=30482&naslov=Otvoren+hotel+Rajska+dolina+na+Jahorini>.
- 2 Ljiljana Kovačević, 'Ekspert' Borislav Bijelić: *Potrošio 41 milion da "Jahorinu" odvede u stečaj*, Žurnal, 19. april 2015. godine, <https://zurnal.info/novost/18935/ekspert-borislav-bijelic-potrosio-41-milion-da-jahorinu-odvede-u-stečaj>; Dejan Tovilović, *Jahorina ne privlači kreditore*, Capital, 16. oktobar 2020. godine, <https://www.capital.ba/jahorina-ne-privlaci-kreditore>.
- 3 Slobodan Vasković, *Olimpijski centar Jahorina je uništen i ide u stečaj (I dio)*, 23. februar 2015. godine, <https://slobodanvaskovic.blogspot.com/2015/02/olimpijski-centar-jahorina-je-uništen-i.html>; Slobodan Vasković, *Dosje: Vlasti RS čuvaju odgovorne za uništenje Jahorine*, 24. februar 2015. godine, <https://slobodanvaskovic.blogspot.com/2015/02/dosje-vlasti-rs-cuvaju-odgovorne-za.html>; Slobodan Vasković, *Pljačkanje Jahorine: Ljevnaić je stručnjak i za karling otklizavanje para; I OC 'Jahorina' gradi nezakonito - bez građevinske*, 27. avgust 2020. godine, <https://slobodanvaskovic.blogspot.com/2021/03/zlocinacka-dolina-nesic-beskrupulozni.html>; Slobodan Vasković, *Zločinačka dolina: Nešić, Beskrupulozni Gangster, prodao Beskrupuloznim Gangsterima iz OC "Jahorina" za milion i po KM zemljištinu koju je iskopao da bi napravio temelje apartmanskog naselja u Obučina barama (Trnovo); Dodik bio upućen u najbizarniju pljačku u 2020. godini; Pred Šehovcem brojna objašnjenja o pružanju zaštite narko bosovima dok su dogovarali zločine na Jahorini*, 26. mart 2021. godine, <https://slobodanvaskovic.blogspot.com/2021/03/zlocinacka-dolina-nesic-beskrupulozni.html>.
- 4 *Batagon odustaje od Jahorine: Ništa od 25 miliona vera ulaganja, zbog odluke vlasti u Palama*, Telegraf, 6. mart 2020. godine, <https://biznis.telegraf.rs/info-biz/3162172-batagon-odustaje-od-jahorine-nista-od-25-miliona-vera-ulanjanja-zbog-odluke-vlasti-u-palama>; *OTKRIVAMO Na platnom spisku Velje Nevolje bili su i političar i biznismen, prljavim novcem gradili hotele i mini-centrale*, Blic, 15. mart 2021. godine, <https://www.blic.rs/vesti/hronika/otkrivamo-na-platnom-spisku-velje-nevolje-bili-su-i-politicar-i-biznismen-prljavim/2gpbwvjv>.
- 5 **TURISTIČKI RAT DVIJU STRUJA OKO JAHORINE: Sve će završiti na Ustavnom sudu RS-a**, Slobodna Bosna, 10. novembar 2020. godine, https://www.slobodna-bosna.ba/vijest/176239/turisticki_rat_dvije_struje_oko_jahorine_sve_će_završiti_na_ustavnom_sudu_rs_a.html.
- 6 **PALE: Uhapšeni Lazar Čavarkapa i Vladimir Čodo**, BN TV, 24. mart 2013. godine, <https://www.rtvbn.com/6491/palebijena-maloljetna-djevojka-dva-lica-privedena>.
- 7 **B S, Na Palama uhapšen osumnjičeni za ubistvo u Crnoj Gori**, Faktor, 18. juli 2020. godine, <https://faktor.ba/vijest/na-palama-uhapšen-osumnjiceni-za-ubistvo-u-crnoj-gori/91043>.
- 8 **ŠKALJARAC SA 9 ŽIVOTA! Runjo preživio hapšenja, suđenja, pucnjave, GLEDAO KAKO UBIJAJU Vladu Popa**, Kurir, 16. avgust 2020. godine, <https://www.kurir.rs/crna-hronika/3515689/skaljarac-sa-9-zivota-runjo-preziveo-hapšenja-sudjenja-pucnjave-gledao-kako-ubijaju-vladu-popa>.
- 9 **KO JE SNAJPER KOGA SU UHAPSILI NA JAHORINI: Ima „debeo” dosije i za sedam godina TRI PUTA bio na meti!**, Mondo, 3. mart 2021. godine, <https://mondo.rs/Info/Crna-hronika/a1442662/slobodan-milutinovic-snajper-novi-sad-biografija-fudbal.html>.
- 10 Okončani pretresi u okviru operativne akcije „Nasljednik”, SIPA, 16. maj 2018. godine, <http://www.sipa.gov.ba/bs/aktuelnosti/okončani-pretresi-u-okviru-operativne-akcije-nasljednik/14241>.
Podignuta optužnica zbog krađe oružja i vojne opreme, Tužilaštvo BiH, 23. maj 2018. godine, http://www.tuzilastvobih.gov.ba/komponente/print_vijesti.php?id=3837&jezik=b.
- 12 Dugogodišnja istraga SIPA-e rezultirala podizanjem i potvrđivanjem optužnice protiv 32 osobe, SIPA, 16. septembar 2013. godine, <http://www.sipa.gov.ba/bs/aktuelnosti/dugogodišnja-istraga-sipa-e-rezultirala-podizanjem-i-potvrđivanjem-optužnice-protiv-32-osobe/10416>.
- 13 Jeremy McDermott et al., *The cocaine pipeline to Europe*, Global Initiative against Transnational Organized Crime and InSight Crime, februar 2021. godine, <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2021/02/The-cocaine-pipeline-to-Europe-GI-TOCInsightCrime.pdf>.
- 14 Ibid; Walter Kemp, *Transnational tentacles: Global hotspots of Western Balkan organized crime*, Global Initiative against Transnational Organized Crime, jul 2020. godine, https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2020/07/Transnational-Tentacles-Global-Hotspots-of-Balkan-Organized-Crime-ENGLISH_MRES.pdf.
HRT, *Rekordna zapljena droge u mjestu Bačina kod Ploča*, 27. jun 2020. godine, <https://vijesti.hrt.hr/hrvatska/rekordna-zapljenja-droge-u-mjestu-bacina-kod-ploca-711434>.
- 16 HRT, *Dubrovačka policija razbila lanac krijumčara kokaina*, 28. januar 2021. godine, <https://vijesti.hrt.hr/hrvatska/dubrovačka-policija-razbila-lanac-krijumčara-kokaina-348125>.
- 17 HRT, *Jedna od najvećih zapljena kokaina u posljednjih 20 godina*, 8. mart 2021. godine, <https://vijesti.hrt.hr/hrvatska/dubrovnik-jedna-od-najvecih-zapljenja-kokaina-u-posljednjih-20-godina-1011640>.
- 18 Dubrovački dnevnik, **TAMO SLUČAJNO ZAVRŠIO? U obiteljskoj tvrtki osnivačice Mosta pronašli 100 kilograma kokaina**, 7. mart 2021. godine, <https://dubrovackidnevnik.net/hr/vijesti/zupanija/u-obiteljskoj-tvrtki-osnivačice-stranke-mosta-pronasli-100-kilograma-kokaina>.
- 19 B R, *Dubrovačka policija objavila detalje zapljene kokaina vrijednog 500 milijuna kuna: Još se ne zna čija je droga*, Tportal, 14. april 2021. godine, <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/dubrovačka-policija-jos-ne-zna-ciji-je-zapljenjen-kokain-vrijedan-500-milijuna-kuna-a-zbog-ovog-i-slicnih-slucajeva-nabavljaju-uredaj-vrijedan-12-milijuna-kuna-20210414>.
- 20 Marin Dešković, *Hrvatska policija u potpunoj tajnosti u Rijeci oduzela 478 kg kokaina okrutnoj 'Ndrangheti, Jutarnji*, 7. februar 2021. godine, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/crna-kronika/hrvatska-policija-u-potpunoj-tajnosti-u-rijeci-oduzela-478-kg-kokaina-okrutnoj-ndrangheti-15048664>.
- 21 Ibid.
- 22 Ibid.
- 23 **24sata, Zaplijenili 100 kg kokaina: Iza svega stoji, hrvatski Escobar**, 8. mart 2018. godine, <https://www.24sata.hr/news/u-rijeci-nasli-100-kg-kokaina-na-ulici-vrijedi-50-milijuna-kg-563744>.
- 24 Ibid.

- 25 Vlada Crne Gore, Najveća zaplena dosad u Crnoj Gori: 250 kg kokaina vrednog više od 12,5 miliona, 5. jun 2014. godine, <https://www.gov.me/en/News/139329/Largest-drug-seizure-in-Montenegro-ever-250-kg-of-cocaine-worth-more-than-12-5-million.html>.
- 26 Government of Montenegro, Officers of the Customs Administration seized significant amounts of narcotics on several occasions during March, 26. mart 2019. godine, <https://www.gov.me/en/search/197612/Press-release-Officers-of-the-Customs-Administration-seized-significant-amounts-of-narcotics-on-several-occasions-during-March.html>; Montenegrin port customs seize cocaine, N1, 15. jun 2018. godine, <https://rs.n1info.com/english/news/a396500-montenegrin-customs-seize-cocaine>; and Customs officers have discovered 33 kg of cocaine in the Port of Bar, Government of Montenegro, 2. decembar 2015. godine, <https://www.gov.me/en/search/154993/Customs-officers-have-discovered-33-kg-of-cocaine-in-the-Port-of-Bar.html>.
- 27 Montenegrin authorities seize drugs on navy training ship, Reuters, 19. april 2019 godine, <https://www.reuters.com/article/us-montenegro-drugs-idUSKCN1RV0XQ>.
- 28 Jeremy McDermott et al., *The cocaine pipeline to Europe*, Global Initiative against Transnational Organized Crime and InSight Crime, februar 2021. godine, 44, <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2021/02/The-cocaine-pipeline-to-Europe-GI-TOCInSightCrime.pdf>.
- 29 Mark Shaw, 'We Pay, You Pay': Protection Economies, Financial Flows, and Violence, in Hilary Matfess and Michael Miklaucic (eds), *Beyond Convergence, World Without Order*. Washington, D.C.: Center for Complex Operations, Institute for National Strategic Studies, oktobar 2016. godine, 235-250, <https://cco.ndu.edu/Portals/96/Documents/books/Beyond%20Convergence/BYOND%20CONVERGENCE%20%20World%20Without%20Order%20.pdf?ver=2016-10-25-125406-170>.
- 30 Bojan Stojkovski, North Macedonia Threatens to Block Telegram Over Pornographic Picture Sharers, *BalkanInsight*, 29. januar 2021. godine, <https://balkaninsight.com/2021/01/29/north-macedonia-threatens-to-block-telegram-over-pornographic-picture-sharers/>.
- 31 *Slučaj 'Telegram': Za deljenje pornografskog materijala i do 10 godina zatvora*, N1, 10. mart 2021. godine <https://rs.n1info.com/vesti/slucaj-telegram-za-deljenje-pornografskog-materijala-i-do-10-godina-zatvora/>.
- 32 Simon Kemp, Digital 2020: North Macedonia, *DataReportal*, 18. februar 2020. godine, <https://datareportal.com/reports/digital-2020-north-macedonia>.
- 33 Daniela Trajkovska Zdravkovska, *Родители, не бидете оф додека децата ви се он!*, *Nova Makedonija*, 15. avgust 2018. godine, shorturl.at/fuBH5.
- 34 Спасовски, Манчевски и Адеми дел од настанот 'Патувачка училница': Само со хоризонтален пристап ќе се зајакнат капацитетите и свесноста за сајбер безбедност од најмала возраст, *Ministarstvo inostranih poslova Severne Makedonije*, 16. oktobar 2019. godine, https://mvr.gov.mk/vest/10216?fbclid=IwAR3OghzMIJB9-s9OiHIS2bvWqqUIRTf1m-wNV7jffD_Ni7m6WxPvYh3-z8Y.
- 35 Simon Kemp, Digital 2020: North Macedonia, *DataReportal*, 18. februar 2020. godine, <https://datareportal.com/reports/digital-2020-north-macedonia>.
- 36 Amanda Lenhart et al., *Teens, Technology and Friendships*, *Pew Research Center*, 6. avgust 2015. godine, 2, <http://www.pewinternet.org/2015/08/06/teens-technology-and-friendships>.
- 37 Metodi Hadji-Janev, Mitko Bogdanoski and Dimitar Bogatinov, *Towards safe and secure youth online: Embracing the concept of media and information literacy*, *Konrad Adenauer Stiftung and C3I*, januar 2021. godine, <https://www.kas.de/documents/281657/281706/Belegexemplar+2020+Publ+Toward+safe+and+secure+youth+online+ENG.pdf/b4e1f2b6-f8a9-18a4-6be7-bcc1e36785fd?version=1.0&t=1611828138369>.
- 38 Vidi kao primer: Nellie Bowles and Michael Keller, *Sextortion: Trauma of online abuse through gaming can be overwhelming for its victims*, *The Irish Times*, 22. decembar 2019. godine, <https://www.irishtimes.com/life-and-style/health-family/parenting/sextortion-trauma-of-online-abuse-through-gaming-can-be-overwhelming-for-its-victims-1.4110859>.
- 39 Intervju sa stručnjakom za saјber kriminal Milanom Stefanoskim, februar 2021. godine
- 40 To može uključivati: proizvodnju, širenje i posedovanje pedo-pornografskog materijala; vrbovanje dece na mreži u seksualne svrhe; seksualno iznudiavanje dece; osvetničku pornografiju; komercijalnu seksualnu eksploataciju dece; eksploataciju dece kroz prostituciju na mreži; i prenos uživo seksualnog zlostavljanja. Vidi UNICEF, *What Works to Prevent Online and Offline Child Sexual Exploitation and Abuse? Review of national education strategies in East Asia and the Pacific*, 2020, vii, <https://www.unicef.org/eap/media/4706/file/What%20works.pdf>.
- 41 Simone van der Hof et al., *The child's right to protection against economic exploitation in the digital world*, *The International Journal of Children's Rights*, 28, 4, 833-859.
- 42 Gary DeAsi, *10 Powerful Behavioral Segmentation Methods to Understand Your Customers*, *Pointillist*, 22. decembar 2020. godine, <https://www.pointillist.com/blog/behavioral-segmentation>.
- 43 UNICEF, *Child rights and online gaming: opportunities and challenges for children and the industry*, *Discussion Paper*, avgust 2019, https://www.unicef-irc.org/files/upload/documents/UNICEF_CRBDigitalWorldSeriesOnline_Gaming.pdf; and UNICEF, *Privacy, protection of personal information and reputation*, *Discussion Paper*, mart 2017, https://sites.unicef.org/csr/css/UNICEF_CRB_Digital_World_Series_PRIVACY.pdf.
- 44 UNICEF, *Child rights and online gaming: opportunities & challenges for children and the industry*, *Discussion Paper*, avgust 2019. godine, https://www.unicef-irc.org/files/upload/documents/UNICEF_CRBDigitalWorldSeriesOnline_Gaming.pdf.
- 45 Council of Europe, *Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment*, septembar 2018. godine, <https://rm.coe.int/guidelines-to-respect-protect-and-fulfil-the-rights-of-the-child-in-the/16808d881a>.
- 46 European Commission, *Reform of EU Data Protection Rules*, 2018. godina, https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/data-protection/eu-data-protection-rules_en.
- 47 Ibid.
- 48 For more information, see: <http://www.govornaomraza.mk/>.

- 49 Privredna komora za informacione i komunikacione tehnologije (MASIT) predstavlja IKT industriju Severne Makedonije i promovise i zastupa poslovne interese IKT kompanija u cilju promocije i razvoja IKT industrije i poslovnog okruzenja. Za vise informacija, vidi <https://masit.org.mk/en/about-us/>.
- 50 Grčka policija, *Περισσότερα από 300 κιλά καθαρής κοκαΐνης κατάσχασαν αστυνομικοί της Διεύθυνσης Ασφάλειας Θεσσαλονίκης σε συνεργασία με το γραφείο D.E.A. Αθηνών* http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&lang=%27..%27&perform=view&id=100060&Itemid=2582&lang=.
- 51 Στην ανακρίτρια οι treis συλληφθέντες για τα 324 κιλά κοκαΐνης, Amna News, 30. januar 2021. godine, <https://www.amna.gr/macedonia/article/524667/Stin-anakritria-oi-treis-sullifthenes-gia-ta-324-kila-kokainis>.
- 52 Jeremy McDermott et al., *The Cocaine Pipeline to Europe, Global Initiative against Transnational Organized Crime and InSight Crime*, februar 2021. godine, <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2021/02/The-cocaine-pipeline-to-Europe-GI-TOCInsightCrime.pdf>.
- 53 Τα 254 Κιλά Καθαρής Κοκαΐνης Από το Εκουαδόρ που Κατέληξαν στο Κουκάκι, Vice, 20. novembar 2020. godine, <https://www.vice.com/el/article/qjpk47/ta-254-kila-ka8arhs-kokainhs-apo-to-ekoyador-poy-katelh3an-sto-koykaki>.
- 54 Yiannis Souliotis, *Men gunned down in Vari wanted in Montenegro*, Kathimerini, 21. januar 2020. godine, <https://www.ekathimerini.com/news/248658/men-gunned-down-in-vari-wanted-in-montenegro>.
- 55 Yiannis Souliotis, *To φονικό στη Βάρη και οι 20 τόνοι κοκαΐνης*, Kathimerini, 26. januar 2020. godine, https://www.kathimerini.gr/investigations/1061899/to-foniko-sti-vari-kai-oi-20-tonoi-koka-nis/?fbclid=IwAR37VIEqQELLiqlQ6VYJzPFYqQiOFCBcaY7Lrqlis_Xqs02gaBYVzJQ5wEA&PageSpeed=noscript.
- 56 Hollie Silverman, *Record cocaine seizure at Philadelphia terminal weighed nearly 20 tons – or 39,525 pounds*, CNN, 27. jun 2019. godine, <https://edition.cnn.com/2019/06/26/us/philadelphia-cocaine-bust-weight-tally/index.html>.
- 57 Mafia clan head wanted by Serbia nabbed in Turkey's Antalya, *Daily Sabah*, 12. septembar 2018. godine, <https://www.dailysabah.com/investigations/2018/09/12/mafia-clan-head-wanted-by-serbia-nabbed-in-turkeys-antalya>.
- 58 Kostas Koukoumakas, *Τα Πακέτα Κοκαΐνης με το Κεφάλι του Ταύρου σε Βάρκιζα και Πρέβεζα*, Vice, 29. mart 2018. godine, <https://www.vice.com/el/article/59j3en/ta-paketa-kokainhs-me-to-kefali-toy-tayroy-se-barkiza-kai-prebeza>.
- 59 Zdravko Ljubas, *Montenegrin Mafia Figures Killed in Greece*, OCCRP, 29. juli 2020. godine, <https://www.occrp.org/en/daily/12875-montenegrin-mafia-figures-killed-in-greece>.
- 60 Grčka policija, *Δηλώσεις σχετικά με εντοπισμό και κατάσχεση 1 τόνου και 181 κιλών κοκαΐνης και τη σύλληψη οχτώ (8) αλλοδαπών μελών εγκληματικής οργάνωσης διεθνικού χαρακτήρα, που δραστηριοποιείτο συστηματικά στη μεταφορά σημαντικών ποσοτήτων κοκαΐνη*, 25. januar 2020. godine, http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=92478&Itemid=2394&lang=.
- 61 Yiannis Souliotis, *Πρώτες προφυλακίσεις για το καρτέλ της κοκαΐνης*, Kathimerini, 30. januar 2020. godine, <https://www.kathimerini.gr/society/1062528/protes-profylakiseis-gia-to-kartel-tis-koka-nis>.
- 62 Dimitris Popotas i Aria Kalyva, *Ένας τόνος ναρκωτικά στον Αστακό: Δύο αστυνομικοί έζησαν στο ιστιοπλοϊκό της κόκας*, Proto Thema, 26. januar 2020. godine, <https://www.protothema.gr/greece/article/968597/enas-tonos-narkotika-ston-astako-duo-astunomikoi-ezisan-sto-istioploiko-tis-kokas>.
- 63 *Droga që u bë oriz/ Vjen letërporosia nga Greqia për 137 kg kokainë të nisura nga Ekuadori*, Balkanweb, 9. novembar 2020. godine, <https://www.balkanweb.com/droga-qe-u-be-oriz-vjen-leterporosia-nga-greqia-per-137-kg-kokaine-te-nisura-nga-ekuatori-spak-zbuluam-se>.
- 64 Kostas Koukoumakas, *Why Europe's big cannabis route is so hard to shut*, BBC, 7. decembar 2020. godine, <https://www.bbc.com/news/world-europe-55069055>.
- 65 *Vythoulkas Dionysis, Πως δρούσε το κύκλωμα μεταφοράς ναρκωτικών με ταχύπλοα από Αλβανία προς Τουρκία*, Ta Nea, 1. oktobar 2019. godine, <https://www.tanea.gr/2019/10/01/greece/pos-drouse-to-kykloima-metaphoras-narkotikon-me-taxyploa-apo-alvania-pros-tourkia>.
- 66 Gjergj Erebara, *Albania 'Ignoring' Suspected Drug Baron's Greek Arrest Warrant*, Balkan Insight, 16. maj 2016. godine, <https://balkaninsight.com/2016/05/16/albania-ignoring-suspected-drug-baron-s-greek-arrest-warrant-05-16-2016>.
- 67 Gjergj Erebara, *Albania Confirms Infamous Drug Dealer's Jail Sentence*, Balkan Insight, 17. oktobar 2019. godine, <https://balkaninsight.com/2019/10/17/escobar-of-the-balkans-sentenced-by-10-years>.
- 68 Jeff Maysh, *The uncatchable*, BBC, 25. septembar 2014. godine, https://www.bbc.co.uk/news/special/2014/newsspec_8700/index.html.
- 69 Maïthé Chini, *Belgian and English police arrest Albanian human trafficking gang*, The Brussels Times, 27. septembar 2019. godine, <https://www.brusselstimes.com/news/belgium-all-news/70322/belgian-and-english-police-arrest-albanian-human-trafficking-gang>.
- 70 Kostas Koukoumakas, *Ο Κρατούμενος στα Γρεβενά και η Διακίνηση Θυμάτων Μαύρης Εργασίας στην Ευρώπη*, Vice, 21. oktobar 2020. godine, <https://www.vice.com/el/article/qjpd9w/o-kratoymenos-sta-grebena-kai-h-diakinsh-8ymatwn-mayrhs-ergasias-sthn-eyrwhp>.
- 71 Albanian State Police, *Tiranë – Finalizohet operacioni policor 'Kompleks'*, 1 April 2021. godine, <https://www.asp.gov.al/tirane-finalizohet-operacioni-policor-kompleks>.
- 72 A2-CNN, *Pa koment: 'Bilanci' i armëve të sekuestruara në bazën ,ushtarake' të Sokol Xhurës*, 10. april 2021. godine, <https://www.youtube.com/watch?v=31d1JdYHK6k&t=4s>.
- 73 *Strategjia për Kontrollin e Armëve të vogla, të lehta municioneve dhe Eksplozivëve 2019–2024, Dhe Plani I Veprimit 2019–2021*, SEESAC, januar 2019. godine, https://www.seesac.org/f/docs/Albania-1/ENG_Albanian_Strategy_on_Firearms_Control-24-06-2019.pdf.
- 74 Ibid.

- 75 Fabian Zhilla and Besfort Lamallari, Organized Crime Threat Assessment in Albania, Open Society Foundation for Albania, 2015, https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2018/02/Threat_Assessment_of_Albanian_Organised.pdf.
- 76 Intervju sa istraživačkim novinarom, Tirana, 9. april 2021. godine.
- 77 Intervju sa istraživačkim novinarom, Tirana, 9. april 2021. godine.
- 78 *Vrasja e Bardhok Pllanajt në Shkodër/Momenti kur vrasësit ndjekin 'kumbarin' e drogës pak para ekzekutimit! Makina e autorëve e vjedhur para 1 viti në Tiranë, i ndërruan targat*, Gazeta Shqiptare, 6. april 2021. godine, <https://shqiptarja.com/lajm/vrasja-e-bardhok-pllanajt-ne-shkoder-makina-e-autoreve-e-vjedhur-para-1-viti-ne-torane-ia-nderruan-targat-50-m-larg-shtepise-se-viktimes>.
- 79 U julu 2018. godine, na samitu EU-Zapadni Balkan u Londonu, predstavnici WB6 dogovorili su se o usvajanju i primeni „Mape puta za održivo rešenje za suzbijanje nedozvoljenog posedovanja, zloupotrebe i trgovine malokalibarskim i lakim oružjem /vatrenim oružjem (SALW)“. Mapa puta navodi 2024. godinu kao rok do koga bi trebalo da „znatno smanje nedozvoljeni protok vatrenog oružja, municije i eksploziva (FAE) na Zapadnom Balkanu, unutar i izvan njega.“ Vidi <https://berlinprocess.info/wp-content/uploads/2018/07/Roadmap.pdf>.
- 80 *Strategjia për Kontrollin e Armëve të vogla, të lehta, Municioneve dhe Eksplozivëve 2019–2024, Dhe Plani I Veprimit 2019–2021*, januar 2019. godine, https://www.seesac.org/f/docs/Albania-1/ENG_Albanian_Strategy_on_Firearms_Control-24-06-2019.pdf.
- 81 *Besar Bajraktaraj, Një tjetër amnisti për dorëzimin e armëve të 1997-ës, policia sugjeron të bëhet pas zgjedhjeve dhe pandemisë*, Ora News, 11. novembar 2020. godine, <https://www.oranews.tv/nje-tjeter-amnisti-per-dorezimin-e-armeve-te-1997-es-policia-sugjeron-te-behet-pas-zgjedhjeve-dhe-pandemise/>.
- 82 Za više informacija o Fondu otpornosti GI-TOC, vidi <https://resiliencefund.globalinitiative.net>.

Bilteni rizika su redovna izdanja naših regionalnih opservatorija, koje koriste mreže civilnog društva kako bi obezbedile nove podatke i kontekstualizovale trendove u vezi sa mrežama organizovanog kriminala, nelegalnom trgovinom i reakcijama države na ove probleme. Ako želite da se besplatno pretplatite na buduća izdanja Biltena rizika, prijavite se [ovde](#) ili pošaljite e-poruku na adresu Kristina.Amerhauser@globalinitiative.net.

O GLOBALNOJ INICIJATIVI

Globalna inicijativa protiv transnacionalnog organizovanog kriminala je globalna mreža od 500 stručnjaka širom sveta. Globalna inicijativa pruža platformu za promociju šire debate i inovativnih pristupa kao gradivnih blokova za inkluzivnu globalnu strategiju protiv organizovanog kriminala.

www.globalinitiative.net

Ova publikacija je nastala uz finansijsku podršku Fonda za sprečavanje sukoba, stabilnost i bezbednost Ujedinjenog Kraljevstva. Njen sadržaj je isključiva odgovornost Globalne inicijative protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (GI-TOC) i ne odražava nužno stavove Ujedinjenog Kraljevstva.

**GLOBAL
INITIATIVE**
AGAINST TRANSNATIONAL
ORGANIZED CRIME